

RESTAURATIE VAN ZIJALTAAR SINT-ANNA IN BEGIJNHOFKERK VOLTOOID

Vorig jaar in de zomermaanden werd de restauratie van het Noorderaltaar, beter bekend als het zijaltaar van de Heilige Sint-Anna, in de Begijnhofkerk voltooid. Dit project werd in opdracht van De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout uitgevoerd door ChromArt, een restauratieatelier uit Niel dat gespecialiseerd is in de conservatie en restauratie van gepolychromeerde objecten. Na de succesvolle uitvoering van dit project ziet het bewuste altaar er weer zeer fraai uit en kan het in zijn volle glorie opnieuw worden bewonderd door de talrijke bezoekers van de Begijnhofkerk. Het bekende zijaltaar is geheel vervaardigd uit hout, voornamelijk eikenhout, voorzien van een preparatielaag en gepolychromeerd. Voorzien van marmerimitaties, wit en plaatselijk verguld met bladgoud. Centraal bevindt zich een schilderij op doek en bovenaan staat een beeld van Sint-Anna ten Drieën in een nis met aan weerszijden een engel. Op de onderbouw staat links de Heilige Catharina van Alexandrië, rechts de Heilige Barbara en centraal een Piëta afgebeeld. Het altaar meet 920 x 346 x 149 cm en dateert uit 1670.

Het bekende portiekaltaar, toegewijd aan de Heilige Anna, in de Begijnhofkerk voor de restauratie. Foto: ChromArt

Vroegere ingrepen

Aan het altaar werd in het verleden al een en ander gewijzigd. Zo werd de onderbouw in het verleden aangepast: aan de kaarsenbank/altaartafel en aan de achterwand zijn sommige delen verdwenen en werden andere elementen bijgemaakt. Ook werd er bedrading (elektriciteit)

aangebracht op de onderbouw en aan weerszijden verschenen er lampjes boven de H. Barbara en de H. Catharina, die beide intussen weer verdwenen zijn. Op verscheidene plaatsen werden ook duimspijkers en nietjes teruggevonden in de zones rond het schilderij.

Erger was dat het geheel in het verleden enkele keren werd overschilderd: de vergulding werd overschilderd met goudverf, die in de loop der jaren lichtjes geoxideerd is en rood van kleur geworden, en de witte zones werden terug wit geschilderd. Die laatste witte verflaag was enkele jaren later op vele plaatsen bijna volledig afgeschilferd en werd nadien voor het grootste deel verwijderd. Alleen in de diepere en moeilijk bereikbare zones was deze witte verflaag nog aanwezig. De witte marmerimitatie met een vergeelde vernislaag op de onderbouw en bekroning werd in het verleden overschilderd met een transparante witte verflaag, waardoor de aders nog wel lichtjes zichtbaar waren.

Visueel onderzoek

Voor aanvang van de eigenlijke conservatie/terughoudende restauratie werd een visueel onderzoek naar de staat van de drager, de grond- en afwerkingslagen verricht. Daarbij werd vastgesteld dat de houten drager over het algemeen nog in goede staat was. Wel waren er enkele breuken en openstaande naden aanwezig, terwijl er op enkele plaatsen ook aantasting door de kleine klopkever werd vastgesteld. Plaatselijk was die ernstig, terwijl sommige delen onstabiel bleken te zijn.

Wat de staat van de polychromie en het oppervlak betreft, werd vastgesteld dat het geheel verspreid bedekt was met oppervlakkig vuil. Die vuillaag had zich voornamelijk geconcentreerd aan de bovenzijde en in de dieper gelegen delen. Plaatselijk waren er op de onderbouw, voornamelijk op de kaarsenbank, ook spatten van kaarsvet aanwezig.

Verspreid werden veel opstuwingen en lacunes aangetroffen: bij elke vormverandering (krimp- en zwelgedrag) van de houten drager staat de polychromie onder druk. Wanneer de krachten die op de polychromie inwerken te groot worden, zal de polychromie loodrecht op de spanning breken. Het verschil in gedrag tussen polychromie en drager resulteert in spanningen tussen de lagen, met opstuwingen en afschilfering van de polychromielaag en nadien verlies ervan tot gevolg.

Vooraleer aan de restauratie te beginnen werd eerst een grondige evaluatie van de toestand van het altaar gemaakt. Op de foto: Toon Van Campenhout en zijn echtgenote Nele Yperman van ChromArt op de stelling tijdens de visuele inspectie van het altaar. Foto: Jef Van den Bergh

De schade werd schematisch opgetekend voor het uitvoeren van de behandeling. Daarbij werden de problemen met de drager, lacunes, de toestand van de afwerkingslagen en alle gegevens aangaande de materiaaltechnische toestand van het altaar opgetekend.

Behandeling

De storende barst/openstaande naad in de centrale afbeelding van de onderbouw (Piëta), waarbij de opening te groot was, werd eerst ingevuld met balsahout. Nadien werd een reversibele pasta aangebracht om het niveauverschil op te vangen. Bovenaan werd de onstabiele arm van de rechterengel verlijmd en opgevuld met *'Master Model Paste'* (MMP). De kleine onstabiele of afgebroken delen (groot contactoppervlak) werden met een neutrale PVA verlijmd. Desinfectie van de aangetaste drager gebeurde door plaatselijke injectie van een vloeibaar product in de uitvlieggaten, waarmee de aangetaste zones curatief en preventief behandeld werden.

Alle metalen delen, dat wil zeggen het bereikbare gedeelte van het bevestigingssysteem en de nagels die geoxideerd waren, werden behandeld met Owatrol-olie om de aantasting te stabiliseren. De in het verleden aangebrachte bedrading werd na overleg verwijderd.

Bij de behandeling van de polychromie werden de opstuwingen gefixeerd. Loskomende fragmenten van de verflaag en vergulding werden opnieuw op de houten drager vastgezet met een aangepast hechtingsmiddel. Het fixatief werd aan de zijkant van de opstuwende schilfer aangebracht met een penseel of geïnjecteerd onder de verfschilfer. Het overtollige fixatief werd onmiddellijk na aanbrenging verwijderd. Na enige tijd kon de verfschilfer met lichte druk tegen de drager worden gedrukt, waardoor weer een hechting met de houten drager ontstond. Op plaatsen waar de verfschilfers dreigden af te vallen, werden die eerst met zijdepapier preventief op hun plaats gehouden. De nodige voorzorgen werden genomen om de aanwezige verflagen niet te beschadigen. Om enkel het oppervlaktevuil te verwijderen, werd eerst voorzichtig met een zachte borstel en museumstofzuiger gewerkt. Vervolgens werd een reinigingstest uitgevoerd, waaruit bleek dat het oppervlaktevuil kon worden verwijderd met een neutrale zeep en plaatselijk waar het vuil hardnekkiger was, met een melaminespons. De aanwezige resten kaarsvet konden met *white spirit* worden verwijderd.

Alle onderdelen van het altaar, waaronder de rechteronderzuil met de Heilige Barbara, werden met de nodige voorzichtigheid en aangepaste middelen behandeld: links de afbeelding voor en rechts na de restauratie. Foto's: ChromArt

Lacuneranden, uitvliegopeningen en kleine barsten werden op niveau gebracht tot de omringende polychromielaag door middel van een reversibel vulmiddel, bestaande uit een bindmiddel en een vulstof. De lacunes tot de houten drager bleven echter onaangeroerd. De storende lacunes tot de preparatie, slijtagesporen en alle aangebrachte invullingen en herstellingen werden geretoucheerd naar de omliggende kleur, zodat die vanop afstand niet meer zichtbaar zijn.

Met een penseel werden op de te retoucheren zones lichtechte pigmenten gemengd met een mengsel van 10% Paraloid B72 aangebracht. De houten drager die te contrasterend was ten opzichte van de polychromie, werd plaatselijk bijgetint om hem te integreren in het geheel.

Detailopname van de bekroning links bovenaan het altaar voor (boven) en na (onder) de restauratie. Foto's: ChromArt

Na deze intensieve restauratiebeurt, die ongeveer vijf maanden in beslag nam, ziet het altaar van Sint-Anna er weer piekfijn uit. De talrijke bezoekers van het begijnhof kunnen het altaar sinds september vorig jaar weer in al zijn schoonheid bewonderen.

Het Sint-Anna altaar ziet er na de grondige renovatiebeurt piekfijn uit en kan opnieuw in al zijn schoonheid worden bewonderd. Foto: ChromArt

De volgende opdracht is de restauratie van het Zuideraltaar, dat ook dringend aan een onderhoudsbeurt toe is. De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout zoeken momenteel naar de nodige middelen om ook dit altaar zo snel als enigszins kan te laten renoveren.

Guido Theunissen